

А. Абдусаломов
Ўзбекистон Республикаси Бош
прокуратурасининг Олий ўқув курслари
тингловчиси

МАМЛАКАТДА КИЧИК БИЗНЕС ВА ХУСУСИЙ ТАДБИРКОРЛИКНИ РИВОЖЛАНТИРИШГА ОИД ҚОНУНЧИЛИК ТАЛАБЛАРИ ТАҲЛИЛИ

Мамлакатимиз Президенти И.А. Каримов Конституция қабул қилинганлигининг 18 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги “Мамлакатимизни модернизация қилиш йўлини изчил давом эттириш – тараққиётимизнинг муҳим омилidir” номли маърузаларида: “...бугунги кунда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик ўзининг иқтисодийётимиздаги ўта муҳим ва салмоқли хиссаси, роли ва таъсири, содда қилиб айтганда, бошқа ҳеч бир соҳа ва йўналиш ўрнини босолмайдиган катта аҳамияти билан давлат ва жамиятимиз ривожда алоҳида ўрин эгаллайди”¹ – деб таъкидладилар.

Дарҳақиқат, мамлакатимизда кичик бизнес ва тадбиркорликни ривожлантиришга алоҳида эътибор қартилмоқда.

Айниқса, кейинги йилларда бу соҳада мустақкам норматив-ҳуқуқий база шакллантирилган, бизнес соҳасига ноқонуний аралашиларнинг олди олинмоқда, улар учун яратилаётган шарт-шароитларнинг тобора кенгайиб бораётганлиги бунинг ёрқин мисолидир.

Хусусан, Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 36-моддасига мувофиқ, ҳар ким мулк ҳуқуқига эга. Ушбу Асосий Қонун – Конституциянинг 53-моддасига мувофиқ, Ўзбекистоннинг иқтисодий негизини ҳар хил шакллардаги мулк ташкил этади. Тадбиркорлик барча мулк шакллариининг тенг ҳуқуқлилигига асосланади. Мазкур моддага мувофиқ, хусусий мулк “бошқа мулк шакллари каби” дахлсиздир. Мулкнинг қайси шакллардан иборат эканлиги Фуқаролик кодексида назарда тutilади. ФКнинг 167-моддасига биноан Ўзбекистоннинг иқтисодий негизини хусусий ва оммавий мулк шакллари ташкил этади. Шу муносабат билан, Юртбошимиз қуйидаги теран фикрлари мавжуд: “Ҳар бир тадбиркор аввало шуни аниқ-равшан билиб олиши керакки, давлат хусусий мулкдор ҳуқуқларининг ҳимоячисидир. Шунинг учун ҳам тадбиркорлар ўз бизнесига беҳавотир инвестиция киритиши, ишлаб чиқариш фаолиятини кенгайтириши, маҳсулот ҳажми ва олаётган даромадини кўпайтириши, ўз мулкига ўзи эгалик қилиши, фойдаланиши, тасарруф этиши лозим”².

Ўзбекистон Республикасида иқтисодий ислохотларни чуқурлаштиришни таъминлашга бағишланган мулкчилик тўғрисида, мулкни давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштириш тўғрисида, ҳамда тадбиркорлик, банклар, инвестициялар, ер, монополияга қарши кураш

тўғрисидаги қонун ҳужжатларининг қабул қилиниши республикада мулккий муносабатларнинг моҳият ва мазмун жиҳатидан жиддий ўзгаришига ва шу сабабли тадбиркорликнинг таркиб топиши ва ривожланиши учун шароит яратди.

Амалдаги қонун ҳужжатларида Ўзбекистон Конституциясига амал қилинган ҳолда, мулкнинг ўтмишда социалистик жамиятнинг синфларга бўлинишига асосланиб шаклларга ажратилишига ва қайси шаклда, кимга тегишли бўлишига қараб ўрнатилган тенгсизликка барҳам берилди. Мулкнинг кимга тегишли бўлишидан қатъи назар, тенг равишда ривожланиши учун имкониятларнинг мавжуд бўлиши ва уларни баб-баравар ҳуқуқий муҳофаза қилиш қоидалари ЎзР ФКнинг тегишли моддаларига назарда тutilди. Иқтисодни ташкил қилувчи асосий масала бўлиши мулк масаласининг бундай ижобий ҳал қилиниши ижтимоий ҳаётнинг барча соҳаларида ташаббускорлик ҳиссиётларининг камол топиши, ишлаб чиқаришда, ҳўжалик соҳасида тадбиркорлик фаолиятларини амалга оширишда фуқаролар ҳамда ташкилотлар, яъни жисмоний ва юридик шахсларнинг биргаликда баб-баравар манфаатдор бўлиши, улар ўртасида умумий мол-мулкнинг вужудга келиши ва ушбу мулкдан ҳамкорликда умумли фойдаланиш ва самарали натижаларга эришиш имкониятларини яратиб берди.

Хусусий мулк фуқаровий-ҳуқуқий муносабатларининг муҳим объекти ҳисобланади. Шу билан бирга, хусусий мулк бозор муносабатларининг асоси бўлиб хизмат қилади. Хусусий мулк ва унинг асосида вужудга келадиган муносабатлар бизнинг қонунчилигимиз билан мукамал ҳуқуқий тартибга солинганлигини кўришимизт мумкин.

Мустақиллик йилларида хусусий мулкнинг жорий қилиниши билан фуқароларнинг ҳуқуқ лаёқати доираси кенгайди. Энди улар фақат шахсий моддий ва маданий эҳтиёжларини таъминлаш учун эмас, балки хусусий мулк асосида турли тадбиркорлик фаолиятини амалга оширишга ва ишлаб чиқариш жараёнида фақат ўз меҳнати эмас, балки ёлланма меҳнатни жалб қилиш ва унинг учун керак бўлган кул-воситаларга эга бўлиш, уларни ижарага бериш йўли билан қўшимча даромадлар олиш каби ҳуқуқлардан фойдаланишлари мумкин.

Тадбиркорлик фаолиятини амалга ошириш учун иқтисодий манба сифатида хусусий мулк билан бир қаторда оммавий (давлат) мулк ҳам аҳамиятлидир. Оммавий мулк тушунчаси давлатнинг барча фуқароларига ва шунинг билан бирга ҳар бир фуқаросига тегишли бўлган мулк маъносини беради. Лекин у ўтмишда давлат мулкига ўхшаш мавҳум тушунча эмас, балки унинг муайян объектлари ва уни эгаллаб турувчи, ундан фойдаланувчи ва уни тасарруф этувчи субъектлари аниқ белгиланди.

Оммавий мулк давлатга тегишли мулкдан иборат бўлиб, у икки хил кўринишда, яъни Ўзбекистон Республикаси мулки ва муниципал мулкдан ташкил топади. ФК да ҳар бир турдаги мулк ҳуқуқининг объектлари ва субъектларининг ҳуқуқ лаёқати ҳақида умумий тушунча берилади.

Давлат мулк ҳуқуқи ўз мазмуни, яъни уни эгаллаш, ундан фойдаланиш, унинг тасарруф этилиши жиҳатидан икки хил гуруҳга бўлиниши мумкин: а) давлат корхоналарига ва муассасаларига бириктириб қўйилган мол-мулк; б) тегишли бюджет маблағлари ва давлат корхоналари ҳамда муассасаларига

¹ И.А.Каримов. “Мамлакатимизни модернизация қилиш йўлини изчил давом эттириш – тараққиётимизнинг муҳим омилidir” // Халқ сўзи. –Т., 2010 йил 8 декабрь.

² И.А. Каримов. “Мамлакатимизда демократик ислохотларни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепцияси”. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислам Каримовнинг Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси ва Сенатининг қўшма мажлисидаги маърузаси (12 ноябрь 2010 йил).

бириктирилмаган, республика давлат ғазнасини ташкил қиладиган мол-мулк.

Тадбиркорлик фаолияти асосан давлат корхоналари ва муассасаларига бириктириб қўйилган мол-мулки, яъни ҳўжалик юритиш ва оператив бошқариш ҳуқуқи асосида амалга оширилиб, тадбиркорлик фаолиятини қонун ҳужжатларида, улар учун қабул қилинган Уставларда, таъсис ҳужжатларида белгиланган ваколат доирасида фаол амалга оширадилар.

Мамлакатимизда тадбиркорлик фаолияти умумий мулк асосида ҳам ташкил этилади. Бунда бир неча фуқаролар ва юридик шахсларга тегишли бўлган мол-мулк тадбиркорлик фаолиятини амалга ошириш учун хизмат қилади. Бундай умумий мулк биргаликдаги ва улушли мулкдан иборат бўлиши мумкин.

Ўзбекистон Республикаси ФК да улушли ва биргаликдаги умумий мулк кимларга тегишли бўлиши аниқ кўрсатилмайди. Таъкидлаш жоизки, ФК нинг 216 ва 226 моддаларида бундай мулкларнинг субъектлари ҳар қандай фуқаролик муомаласи иштирокчиси бўлиши ҳамда биргаликдаги умумий мулкни улушларга ажратиш ёки унинг иштирокчиларидан бирининг улуш ажратиши мумкинлиги назарда тутилади.

Мулк ҳуқуқи эгалари ҳар бирининг, уларга тегишли бўлган умумий мол-мулкдаги улушлари (ҳиссалари) аниқ белгилаб қўйилган бўлса, бундай мулк улушли мол-мулк дейилади. Улушли мол-мулкда қонунга асосан ёки иштирокчиларнинг келишуви билан уларнинг улушлари аниқ белгилаб қўйилмаган бўлса, улушлар тенг деб ҳисобланади. Улушлар тенг бўлмаслиги ҳам мумкин. Улушли мулкни тасарруф қилишга нисбатан имтиёзли ҳуқуқлар белгиланади.

Биргаликдаги мол-мулкни эгаллаш, ундан фойдаланиш ва уни тасарруф этиш ҳақида қоидалар ФКнинг 225-моддасида ўрнатилади. Умумий қоидага асосан биргаликдаги мулкка унинг эгалари биргалашиб эгалик қиладилар ва фойдаланадилар. Лекин улар ўзаро келишиб, бошқача тартиб ўрнатган бўлишлари ҳам мумкин. Бундай мулкни тасарруф қилишда унинг эгаларининг розилиги талаб қилинади.

Тадбиркорлик ривожланиши билан бирга биргаликдаги мулк ҳуқуқи иштирокчиларининг ҳар бирига улар барчасининг розилиги билан ушбу мол-мулк юзасидан битимлар тузиш ҳуқуқи берилади. Тадбиркорларнинг розилиги билан ваколат берилмасдан тузилган битим ҳақиқий эмас деб ҳисобланиши ҳам назарда тутилади.

Тадбиркорлик фаолияти субъектлари якка тартибдаги тадбиркорлар, миллий ва хорижий жисмоний ҳамда юридик шахсларидан иборат бўлиши мумкин. Шунинг учун ҳам, тадбиркорлик фаолияти турли шаклдаги мулк ҳуқуқи асосида ва иштирокида амалга оширилиши мумкин. Бир қанча шахслар билан тадбиркорлик фаолиятини амалга ошириш учун турли хил уюшмалар – корхоналар, фирмалар, акциядорлар жамиятлари тузилади. Бундай биргаликдаги тадбиркорлик уларда қатнашувчи шахсларнинг мол-мулки ва ақлий фаолиятини жалб этиш ҳисобига, яъни умумлаштириш асосида амалга оширилади. Умумий мулкда ҳар бир тадбиркор ҳўжалик жамоаси аъзосининг улуши белгиланади, яъни тадбиркорликни амалга ошириш натижасида қўлга киритилган даромад

ҳам улушнинг миқдорида қараб, аъзолар ўртасида тақсимланади¹.

Тадбиркорлик фаолиятини амалга оширишда фуқаронинг мулки хусусий шаклдаги мол-мулкдан иборат бўлса, юридик шахснинг мулки жамоа (ширкат) мулкidan (агар у жамоалардан, уларнинг уюшмаларидан, жамоа ва кооператив ташкилотларидан иборат бўлса) ва шунингдек, давлат мулкidan (агар юридик шахс давлат корхоналаридан, ташкилотларидан, бирлашмаларидан иборат бўлса) ташкил топиши мумкин. Бундай ҳолатларда фуқаролар билан юридик шахслар ўртасида умумий улушли мулк ҳуқуқи вужудга келади ва ушбу мулк асосида тадбиркорлик амалга оширилади.

Фақат турли шаклдаги мол-мулкни умумлаштириш асосида эмас, балки ушбу мулкдан турли шаклдаги тадбиркорлик фаолиятини амалга ошириш учун асос сифатида фойдаланиш мумкин. Масалан, мол-мулк асосида тадбиркорликни якка тартибдаги меҳнат, ҳамкорликдаги фаолият, мулкни ижарага бериш, қарз бериш, биргаликда корхона, ширкат ташкилотлари тузиш каби шакллари, турларини тузиш ва амалга ошириш мумкин.

Шу билан бирга, тадбиркорлик хориж фуқаролар ҳамда юридик шахсларнинг мол-мулкларини турли шаклларда жалб этиш асосида ҳам амалга оширилади. Мол-мулкдан фойдаланиш, уни тасарруф этиш, унинг асосида тадбиркорлик юритиш ҳақидаги Ўзбекистон фуқароларига тегишли қоидалар хорижий фуқароларга ҳам тааллуқлидир. ФК нинг 16-моддасида кўзда тутилишича, Ўзбекистонда яшаб турувчи хорижий давлат фуқаролари республиканинг фуқароларига тегишли бўлган ҳуқуқий лаёқатдан тенг фойдаланади. Ушбу ҳуқуқдан фойдаланиб, зарур сармояга эга бўлган хорижий давлат фуқаролари ўзаро манфаатдорлик асосида республикада фаол тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланиб, қўшма корхоналар ёки фақат ўзларига тегишли бўлган хусусий корхоналарни имтиёзли равишда ташкил этишларига имкон берилади. Бунда уларнинг мол-мулклари ва мулккий ҳуқуқлари, манфаатлари қонун билан қўриқланади ва дахлсизлиги тўла кафолатланади. Улар ўзларининг хусусий соҳибкорлик фаолиятини амалга ошириш учун ер, ишлаб чиқариш воситалари ва қуроллари, бошқа зарурий ашёларни имтиёзли шартларда ва узоқ муддатларга ижара олишлари мумкин. Хорижий фуқаролар республика ҳудудида тадбиркорлик натижасида орттирган мол-мулкни ўз хоҳишлари билан мерос қилиб қолдиришлари, хайр-эҳсон қилишлари ёки ўзларига тегишли даромадларни Ўзбекистондан эркин олиб кетишлари қонун билан кафолатланади.

Тадбиркорлик фаолияти Ўзбекистон юридик шахслари ва хорижий юридик шахслар иштирокида, уларнинг мол-мулки асосида қўшма корхоналар, акцияли жамиятлар, ҳўжалик жамиятлари ва ширкатлари тузиш йўли билан амалга оширилади.

Чет эл инвестициялари асосида тадбиркорликни амалга ошириш шакллари: а) Ўзбекистон тадбиркорларнинг хорижий давлат фуқаролари ва юридик шахслари билан биргаликда корхоналар, банклар, суғурта компаниялари барпо этиш ва бошқа ташкилотларда улуш қўшиб қатнашиш; б) тўлиқ

¹ Ачилов С.С. Тадбиркорлик фаолиятининг ҳуқуқий тартибга солиниши ва соҳавий прокурорлик назоратининг вазифалари: Илмий-амалий рисола. –Т., 2010.

хорижий давлат фуқаролари ва юридик шахсларига қарашли бўлган корхоналар, банклар, суғурта компанияларини ва бошқа ташкилотларни барпо этиш; в) мол-мулк, акциялар ва бошқа қимматли қоғозлар сотиб олиш; г) тадбиркорга мустақил равишда тегишли бўлган ёки фуқаролар ва юридик шахслар иштирокидаги мулк хуқуқларни, шу жумладан, ердан ва табиий ресурслардан фойдаланиш, шунингдек ижара асосида фойдаланиш хуқуқларини сотиб олиш йўли билан тадбиркорлик фаолиятини амалга ошириш мумкин.

Ўзбекистон Республикасининг "Банклар ва банк фаолияти тўғрисида" ги Қонунига мувофиқ, тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланувчи ҳар бир фуқаро, жамоа (ширкат), ташкилот, яъни тадбиркорлар пул маблағларига бўлган эҳтиёжни тегишли банклардан олинadиган қарзлар (кредитлар) ҳисобида қаноатлантиришлари мумкин. Шунинг билан бирга тадбиркорларга тижорат хизмати кўрсатиш шарт билан бир-бирларига қарз (кредит) беришга ва давлат, жамоат ташкилотларидан кредит олишга ҳам рухсат этилган¹.

Шунинг учун ҳам банклар ўртасидаги кредит муносабатлари Фуқаролик кодекси 744-моддаси 1-қисмида назарда тутилган қоидалар асосида тартибга солинади. Мазкур модданинг ушбу қисмига кўра, кредит муносабатларида бир тараф – банк ёки бошқа кредит ташкилоти (кредитор), иккинчи тараф-қарз олувчи корхона ёки фуқаро қатнашишлари мумкин. Бундай кредит ташкилотлари бўлмаган тақдирда, мазкур модданинг 2-қисмига биноан кредит беришни тижорат ташкилотлари амалга оширишлари назарда тутилади. Бундай кредитлашга нисбатан кредит шартномаси тўғрисидаги қоидалар қўлланилади. Демак, Кодекснинг 744-моддасига мувофиқ, тадбиркорларга кредитлар бериш банк ёки кредит ташкилотлари, шунингдек тижорат ташкилотлари томонидан амалга оширилади.

Шундай қилиб, тадбиркор мол-мулкда фойдаланишнинг юқорида қайд этилган шакллари ва усулларида фойдаланиш йўли билан ўз фаолиятини амалга оширади. Ушбу фаолият фақат хусусий мулк асосида эмас, балки Ўзбекистон ва хорижий давлат фуқароларининг ва юридик шахсларининг мол-мулкни жалб этиш, оммавий мулк, биргаликда фаолият юритиш, қўшма корхоналар ташкил этиш йўли билан турли хўжалик фаолияти юритиш учун давлат ва жамоат ташкилотларининг мол-мулкларидан фойдаланиш каби ҳаракатларни биргаликда бажариб, ўз тадбиркорлик фаолиятини самарали амалга оширади.

Тадбиркорлик фаолиятини амалга ошириш учун муҳим иқтисодий манба мулк ҳисобланади. Тадбиркор ўз фаолиятини мол-мулкка нисбатан ҳуқуқ субъекти сифатида амалга ошириши, шунингдек бундай ҳуқуқ субъекти бўлмасдан, бошқалар, яъни давлат ва жамоат ташкилотларига тегишли бўлган мол-мулк асосида фаолият юритиши мумкин. Тадбиркор мулк ҳуқуқи субъекти бўлмаган тақдирда, бошқаларнинг мулкига нисбатан хўжалик юритиш ва оператив бошқариш ҳуқуқига асосан фаолият юритади. Хўжалик юритиш ва оператив бошқариш ҳуқуқининг мазмуни

Фуқаролик кодексининг 71,72, 276-178, 181-моддаларида акс эттирилади.

Мулк хуқуққа эга бўлмаган, лекин унга нисбатан хўжалик юритиш ёки оператив бошқариш ҳуқуқига эга бўлган тадбиркор ўз фаолиятини мулкнинг эгаси томонидан белгиланган доирада амалга ошириши лозим. Мулк хуқуққа эга бўлмаган тадбиркорга мулкни эгаллаш, ундан фойдаланиш ва уни тасарруф қилиш ҳуқуқлари мулкдор томонидан берилади. Шундай экан, тадбиркор унга берилган ҳуқуқларни амалга оширишда фақат ўзининг эрки ва манфаати эмас, балки мулкдорнинг эрки ва манфаатларини ҳам ҳисобга олган ҳолда ҳаракат қилади. Мулкка нисбатан хўжалик юритиш ёки оператив бошқариш ҳуқуқига эга бўлган тадбиркор фойда олиш мақсадида турли хўжалик фаолияти билан шуғулланади, бу борада эркин ташаббус кўрсатиб ҳаракат қилади, ўз фаолиятининг натижалари ва мажбуриятлари бўйича шахсан ўзи жавобгар бўлади.

Ҳар қандай шаклдаги тадбиркорлик, биринчидан, мулк эгасининг ишлаб чиқариш жараёнида шахсан бевосита иштирок этиши, иккинчидан, бошқа фуқароларнинг меҳнатини қўллаш, яъни ундан фойдаланишга асосланган бўлиши мумкин. Лекин бундан тадбиркорлик фақат мулк эгасининг бевосита меҳнатига ёки фақат бошқа фуқаронинг меҳнатига асосланган бўлиши мумкин, деган хулосага келиш қонунда назарда тутилган қоидаларга зид бўлар эди. Тадбиркорлик шахсан мулк эгасининг ўзининг меҳнатда қатнашишига ёки ёлланма меҳнат қўллашга ва шунингдек, ўзининг ҳамда ёлланма меҳнатнинг биргаликда қўшиб амалга оширилишига асосланган бўлиши мумкин².

Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг қонунчилик талаблари турли ҳил манбаларда ўз аксини топади. Иқтисодий-ижтимоий муносабатларнинг ривожланиш тамойилларини ва моҳиятини белгилаб берувчи Конституцияда ўрнатилган асосий қоидалар юқори мақомга эга бўлган республиканинг қонунларида ўз аксини топди. Мулкчилик, корхоналар, тадбиркорлик, кооперативлар, хўжалик ширкатлари ва бирлашмалари, банклар, солиқлар, биржалар, инвестиция, ташки иқтисодий фаолиятга оид ва бошқа фавқулодда муҳим қонунлар фуқароларга, юридик шахсларга жамиятнинг барча жабхаларида тенг ҳуқуқлилик принципи асосида қонун билан тақиқланмаган ҳар қандай мулк хўжалик, ишлаб чиқариш, хизмат кўрсатиш ва тадбиркорликнинг бошқа соҳаларида ташаббускорлик кўрсатиб, эркин иштирок этиш учун кенг имконият яратиб берди.

Қабул қилинган қонунлар ва уларни амалга оширишга қаратилган ҳуқуқий чора-тадбирлар бозор иқтисодиёти шароитида вужудга келадиган турли тусдаги муносабатларни тартибга солишга бағишланган бўлиши билан бир қаторда жамиятда тадбиркорлик фаолиятининг ривожланиши учун ҳуқуқий асос ҳисобланади.

Тадбиркорлик билан боғлиқ муносабатларни тартибга солишда Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик кодекси алоҳида ўрин эгаллайди. Чунки у ижтимоий-иқтисодий муносабатларнинг муайян соҳаларига оид қонун ҳужжатларида ва қонунга тенглаштирилган ҳужжатларда назарда тутилган

¹ Ўзбекистон Республикасининг "Банклар ва банк фаолияти тўғрисида" ги Қонуни 25.04.1996 й. қабул қилинган // Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Ахборотномаси. –Т., 1995. –№3–4, 49-модда.

² Ачилов С.С. Тадбиркорлик фаолиятининг ҳуқуқий тартибга солиниши ва соҳавий прокурорлик назоратининг вазифалари: Илмий-амалий рисола. –Т., 2010.

қоидаларни умумийлаштириб, ягона қонун тизими сифатида ўзига қамраб олади. Шунинг билан бирга Кодексдаги нормалар амалиёт манфаати учун айрим қонун ёки қонунга тенглаштирилган ҳужжатларни қабул қилиш учун манба сифатида хизмат қилиши мумкин.

Фуқаролик кодекси моддалари воситасида тадбиркорлик фаолияти субъектларининг муомала ва ҳуқуқ лаёқатининг мазмуни, уларнинг ҳуқуқ ҳамда мажбуриятлари вужудга келиш асослари ва ҳимоя қилиш усуллари, тадбиркорлик муносабатларининг субъектлари ва объектлари, субъектларининг ҳуқуқий ваколатлари, объектларининг турлари ва хусусиятлари, битимлар ва уларнинг ҳақиқий ёки ҳақиқий эмас деб ҳисобланиши, ҳақиқий эмас деб тан олинган битимларнинг ҳуқуқий оқибатлари, вакиллик хизматидан фойдаланиш, тадбиркорликнинг иқтисодий манбаи сифатида мулкнинг шакллари, тадбиркорларнинг хусусий мулкка нисбатан бўлган ҳуқуқлари, мажбуриятлар, уларнинг турлари, ижро этилишини таъминлашга қаратилган кафолатлар, шартномалар ва уларнинг турлари (олди-сотди, маҳсулотни, товарларни етказиб бериш (поставка), контрактация, кўчмас мулкни сотиш, корхонани сотиш ва ижарага бериш, рента, ижара, прокат, экспедиция, лизинг, кредит, банк омонати ва бошқа қирқдан кўп шартномалар), шартномаларга асосланган ва асосланмаган мажбуриятлар бўйича жавобгарлик ва бошқа ижтимоий ҳаётнинг турли қирраларида вужудга келадиган масалаларни тартибга солишга оид қоидалар назарда тутилади.

Р.Б. Бозоров
кандидат юридических наук

КВАЛИФИКАЦИЯ ИНВЕСТИЦИОННЫХ ДОГОВОРОВ

Договорные отношения являются распространенными в сфере инвестиционной деятельности. Договор является основанием возникновения гражданских прав и обязанностей. Инвестиционные отношения между его участниками возникают на основе договора (инвестиционного контракта). Русский дореволюционный цивилист В.И.Синайский под договором как источником обязательства понимал такое волеизъявление сторон, в силу которого возникает обязательство для одной или обеих сторон¹.

По мнению Г.Ф. Шершеневича, «договором называется соглашение двух или более лиц, направленное на установление, изменение или прекращение какого-либо юридического отношения»².

В соответствии со ст. 452 Гражданского Кодекса Республики Таджикистан «Договором признается соглашение двух или нескольких лиц об установлении, изменении или прекращении гражданских прав и обязанностей». Из положения гражданского законодательства, и цивилистической науки следует, что договор-это соглашение, на основании которого устанавливаются, изменяются или прекращаются гражданские права и обязанности.

Особое внимание заслуживает позиция законодателя, которая закреплена в Законе Республики Таджикистан «Об инвестициях» относительно стабильности инвестиционных договоров. В соответствии со ст. 5 указанного закона «Республика Таджикистан, гарантирует стабильность условий договоров, заключенных между инвесторами и уполномоченными государственными органами, за исключением случаев, когда изменения и дополнения в договоры вносятся по соглашению сторон».

Диспозиция данной статьи закона непосредственно реализует в действие статью 452 Гражданского Кодекса Республики Таджикистан, регулиющую свободу договора в гражданском праве, и обеспечивает нормальные условия для осуществления инвестиционной деятельности инвестором.

Одно из центральных мест в системе инвестиционного права занимает инвестиционный договор. С его заключением возникают передпосылки для вложения, реализации инвестиций и контроля над ними.

Гражданский Кодекс Республики Таджикистан непосредственно не определяет правовую природу инвестиционного договора. Закон Республики Таджикистан «Об инвестициях», в двух статьях упоминает об инвестиционном договоре. Вместе с тем аналогичные Законы государств ближнего зарубежья регулируют юридическую природу инвестиционных договоров. В качестве примера можно указать на Федеральный Закон «Об инвестиционной деятельности в Российской Федерации, осуществляемой в форме капитальных вложений», принятый 25

¹ См.: Синайский В.И. Русское гражданское право. –М., 2000. //Из кн. Мережко А.А. Договор в частном праве. –Киев, 2003. –С. 21.

² Шершеневич Г.Ф. Курс гражданского права. Тула, 2001. // Из кн.Мережко А.А. Договор в частном праве. –Киев, 2003. –С. 21.